

FÖRHANDLINGAR

Nationalekonomiska föreningen

1988-01-28

Redigerade och sammanfattade av civ ek OSSIAN EKDAHL och docent
ANDERS BJÖRKLUND

Ordförande: professor Karl-Göran Mäler

Inledare: professor Victor Norman, professor Torsten Persson, professor Lars Jonung
och finansminister Kjell-Olof Feldt

Övriga debattdeltagare: Sten Westerberg och Stig Tegle.

Finansplanen och den ekonomiska politiken

Karl-Göran Mäler:

Debatten med finansminister Kjell-Olof Feldt om Finansplanen och den ekonomiska politiken brukar få stort intresse. Så är fallet även denna gång, information om kvällens debatt har under dagen givits via Reuter-skärmarna på finansmarknaderna. Debatten kommer att inledas av professor Victor Norman från Norges Handelshögskola i Bergen. Därefter kommer professor Torsten Persson från Stockholms universitet att tala, följd av professor Lars Jonung från Lunds universitet. Efter dessa tre inlägg kommer kvällens hedersgäst – finansminister Kjell-Olof Feldt – in i debatten.

Victor Norman:

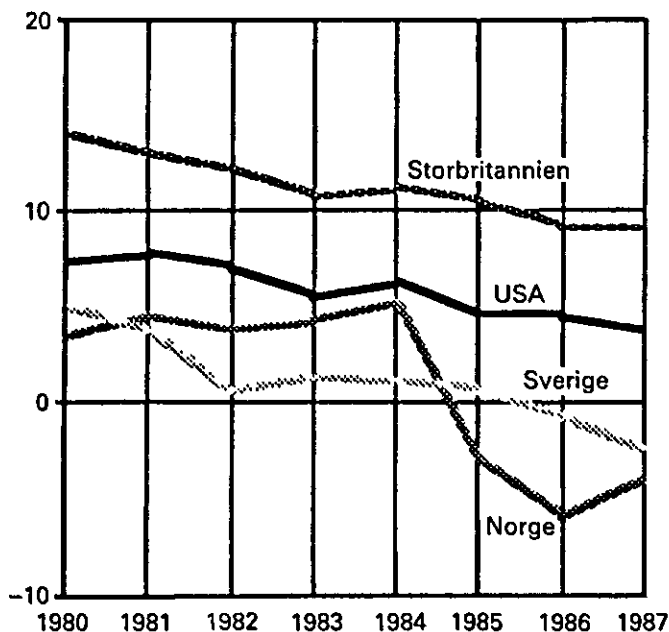
Som norrman borde jag naturligtvis inleda debatten med ett hårt angrepp på freden i Brömsebro, men jag tänkte istället uttrycka min beundran för vad som har uppnåtts genom omläggningen av den ekonomiska politiken i Sverige 1982. Från att ha varit en ekonomi i kris, som glädde sina grannar med alla problem; kroniska bud-

getunderskott, omfattande hjälp till en olönsam industri, tecken till en ökande arbetslöshet m m har Sverige utvecklats till en ekonomi som – åtminstone utifrån vanliga makroekonomiska kriterier – verkar sund. Arbetslösheten är minimal, utrikesekonomin är i stort sett i balans, den offentliga budgeten är i balans, hjälpen till industrin har avvecklats och produktionen växer minst lika snabbt som i utlandet.

Jag vill särskilt framhäva den lyckade utbudspolitik. Avvecklingen av stödet till industrin, kombinerat med den generella stimulansen till konkurrensutsatt verksamhet man fick genom devalveringarna 1981 och 1982, borde tjäna som exempel för många andra länder – jag kommer själv från ett land som har mycket att lara från sin granne i detta hänseende.

På det hela taget bör en norsk ekonom vara försiktig med att kritisera den svenska ekonomins upplaggnig. Istället för att leta efter punkter som kan kritiserars vill jag ta tillfället i akt att filosofera lite mer generellt om ambitionsnivån för den ekonomiska politiken.

Figur 1 Hushållens sparkvot (procent).

Konjunkturbakgrunden

Börskraschen har fått de flesta att förbereda sig på en generell nedgång i den internationella efterfrågan, men egentligen utan att någon har kunnat peka på några faktorer som skulle ge en sådan nedgång. Det är faktiskt så att många traditionella resonemang pekar på det motsatta. Jag tänker då speciellt på de bekymmer som många tidigare hade när det gällde verkningarna på realinvesteringarna av hög avkastning på de finansiella marknaderna. Börskraschen borde i varje fall ha eliminerat dessa bekymmer.

Personligen tror jag att börskraschen är övervärderad som källa till konjunkturproblem. Däremot finns det väl – oavsett vad som har hänt på de finansiella marknaderna – en grund till bekymmer för utvecklingen av den samlade internationella efterfrågan. Låt mig därför i detta sammanhang tala om utvecklingen av privat konsumtion.

En mycket stor del av de senaste årens konjunkturuppgång beror på en kraftig ökning av den privata konsumtionen: Av

en samlad tillväxt i BNP inom OECD-området på 6 procent under 1985–86 uppskattar OECD att 4,7 procent – eller mer än 3/4 – kan hänföras till tillväxten i privat konsumtion. Under 1987 var andelen något lägre men den privata konsumtionen stod för mer än hälften av tillväxten i den samlade efterfrågan.

Denna konsumtionstillväxt beror på att hushållens sparbeteende har sjunkit kraftigt (se Figur 1).

Vi vet mycket lite om orsakerna till fallet i hushållssparandet. Man kan spekulera – vilket man gör både i Finansplanen och i OECD-publikationerna – i att det beror på förmögenhetseffekter knutna till snabb prisökning på bostäder och finansiella tillgångar. Alternativt kan vi – vilket också görs i Finansplanen – hänföra fallet till en generell optimism hos hushållen. För Sveriges del kanske man kan använda Ricardo-teoremet som hypotes: minskningen av de offentliga budgetunderskotten kan ha fått hushållen att vänta sig mindre skatteökningar i framtiden.

Problemet är att detta inte kan bli annat än hypoteser – vi vet helt enkelt för

lite. Utvecklingen av konsumentefterfrågan och därmed konjunkturutvecklingen är och förblir osäker.

Stabiliseringspolitiska ambitioner

Om vi tittar på osäkerheten kring utvecklingen av den privata konsumtionen och samtidigt är medvetna om instabiliteten i den privata investeringsefterfrågan så är frågan om det över huvudtaget är realistiskt att ha höga ambitioner att styra aggregerad efterfrågan. Jag känner inte till vilken träffsäkerhet ni har i de svenska budgetarna, men jag skulle tro att ni har gjort samma erfarenheter som i de flesta andra länder – att träffsäkerheten har blivit sämre och sämre – speciellt sedan avregleringen av finansmarknaderna gjort styrningen av efterfrågan ännu svårare. Om det är så, är det kanske naturligare att vända uppmärksamheten från aktiv efterfrågestyrning till en mer automatisk stabilisering – genom finanspolitiska stabilisatorer och variationer i räntenivån.

Det kan verka som om detta är vad man har gjort i Sverige. I vilket fall verkar det som om automatiska stabilisatorer har begränsat efterfrågan de sista åren – den kraftiga ökningen i skatteintäkterna under 1987 sägs ju bero på "fiscal drag" kombinerat med verkningarna av ökad löneandel i ett skattesystem där arbetsinkomster beskattas hårdare än kapitalinkomster.

Frågan är emellertid om dylika automatiska stabilisatorer kommer att verka lika bra vid en nedgång i efterfrågan som vid en uppgång. Vi vet att "fiscal drag"-effekten endast verkar stabiliserande om nominella priser och löner faller – i andra fall kommer den att ha kontraktiv effekt även vid nedgång i efterfrågan. På samma sätt kommer höga skatter på arbetsinkomster verka stimulerande på efterfrågan om konjunkturbedgången ger lägre reallöner – och en sådan utveckling kan man bara räkna med om man tänker använda arbetslöshet som lönedämpningsmekanism.

Jag saknar en grundligare genomgång av dessa frågor i Finansplanen och är mycket intresserad av att höra vad finansministern har att säga om dem.

Lönebildningen

I anslutning till detta kan det vara naturligt att tala en stund om förutsättningarna för löneutvecklingen på arbetsmarknaden.

Som man mycket riktigt påpekar i Finansplanen förutsätter den tredje vagens politik att man klarar att begränsa reallöneutvecklingen i Sverige. Hitintills har man klarat detta, men jag vill påpeka att det är svårt att förstå varför man har klarat detta. Vad som står helt klart är att det finns latent problem i lönebildningen.

Det är karaktäristiskt att man i Finansplanen pekar på att

"Kraven på löneökningar har under senare tid inte formulerats utifrån vad samhälls-ekonomi och sysselsättningen totalt sett tål eller utifrån vad som krävs för att nå en långsiktigt hållbar reallöneökning för alla löntagare."

En naturlig fråga att ställa är vad denna uppenbart riktiga iakttagelse innebär. I Finansplanen kan det verka som om detta är ett problem knutet till löneuppgörelserna eller de centrala organisationernas hållning. I sådana fall kan problemen lösas med institutionella reformer.

En mer närliggande tolkning är att problemet sammanhänger med att arbetstagararnas intressen har blivit mer divergerande efterhand som inslaget av högt utbildade arbetstagare och kraftigt specialiserade arbetsuppgifter har ökat. Detta gäller speciellt i den offentliga sektorn. Det är troligt att dessa arbetstagare inte har den förankring i en solidarisk lönepolitik som industriarbetarna traditionellt har haft.

Det är möjligt att problemen syns tydligare i Norge, där stora grupper har organiserat sig i – vad vi kallar "gula" – förbund som står utanför LO. Att man i Sverige har klarat att hålla arbetstagararna kvar inom en centralorganisation innebär dock inte att problemen med divergerande intressen är lösta – det betyder endast att kampen utspelas på en annan arena. Om problemet är detta är det svårare att veta hur man skall lösa problemet med rent tekniska reformer i lönebildningen.

Den samhällsekonomiska modellen

Detta för mig till att diskutera den samhällsekonomiska modell som man eftersträvar i Sverige (och även i Norge).

En bit på väg är svaret givet: man önskar att sakra ett arbete till alla, man vill samtidigt ha effektivitet och omställningsberedskap genom en hård utbudspolitik, slutligen vill man upprätthålla ett omfattande inkomstgarantisystem och säkra en jämn fördelning genom trygghetssystem och inkomstöverföringar.

Det låter förnuftigt, och det liknar den modell vi hade i Skandinavien under 50- och 60-talen, då man klarade att kombinera en aktiv välfärds- och stabiliseringspolitik med en hög grad av effektivitet, stor mobilitet och snabb produktionstillväxt.

Förhållandena idag är, på många viktiga punkter, klart annorlunda än de var under 50- och 60-talen. Jag har redan varit inne på en del av dem: Vi har avreglerat finansmarknaderna – vilket alla är överens om är viktigt för effektiviteten – och därmed fått en mindre klar koppling mellan disponibel inkomst och privat konsumtion samt reducerat vår möjlighet att direktstyra privata investeringar. Parallellt med detta har vi fått en större ekonomisk anpassning från de enskilda aktörernas sida och med det större incitamentsproblem knutna till skatte- och bidragssystemet. Som ett tredje moment har vi ökade spänningar mellan olika löntagargrupper. Vi kan uttrycka det som att de solidariska arbetarna vars anpassning var begränsad av den löpande inkomsten är ersatta av individualistiska, mikroekonomiskt skickliga agenter med stora anpassningsmöjligheter. Frågan är om den tredje vägens politik är anpassad till sådana realiteter.

Mitt intryck – vilket kan vara galet – är att man inte har hittat något sätt att kombinera den samhällsekonomiska modellen med en modell för lönebildningen. Vi behöver i framtiden en lönebildningsmodell som är kompatibel både med individuella incitament och med full sysselsättning; vi vet inte hur vi skall kunna uppnå makroekonomisk stabilitet givet aktiv anpassning över tiden från konsumenternas

sida; vi har inte funnit ett skatte- och trygghetssystem som är förenligt med hög effektivitet.

Man kan därför säga att det svenska "miraklet" har varit möjligt trots dessa latent problem, inte för att man har funnit någon principiell lösning på problemen. Den samhällsekonomiska modell som gör den tredje vägen möjlig väntar vi alltså fortfarande på. Om detta är en uppfordran till finansministern eller om det är akademiska ekonomer som är den rätta adressen är jag inte helt säker på.

Torsten Persson:

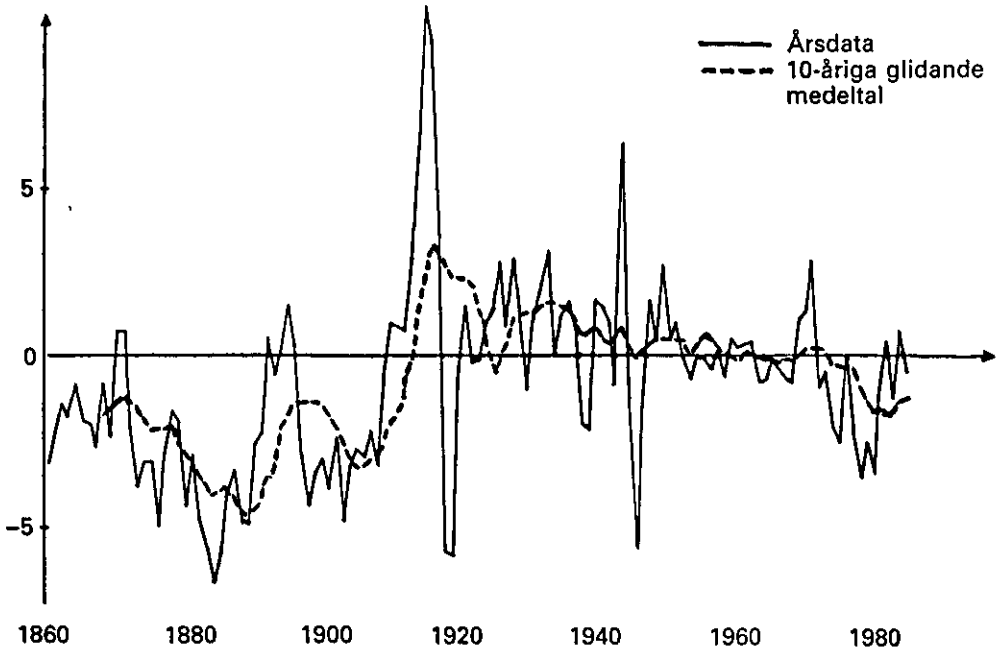
I diskussionen kring årets finansplan utmålas, liksom många gånger förut, bytesbalansen som det viktigaste problemet i Sveriges ekonomi. Jag skall här försöka ge några principiella synpunkter på om och när bytesbalansen verkligen är ett problem. Perspektivet i debatten är oftast inte längre än något år. Det finns enligt min mening behov av längre perspektiv. I Finansplanen finns visserligen diagram på bytesbalansen från 1950. Jag har med mig statistik för de senaste 125 åren, som får bilda bakgrund till mina synpunkter.

Den heldragna linjen i *Figur 2* visar årsdata på bytesbalansen som andel av BNP och illustrerar de kortsiktiga variationerna i bytesbalansen. De största kortsiktsfluktuationerna ser vi under perioderna med öppna internationella kapitalmarknader; d v s främst perioden fram till 1a världskriget och perioden fram till 1970-talet, samt i viss mån mellankrigsperioden. Den streckade linjen visar samma data uttryckta som 10-åriga glidande medeltal. Här illustreras de långsiktiga variationerna i bytesbalansen: stora underskott fram till 1a världskriget; överskott fram till och med 2a världskriget; jämvikt fram till 1970-talets början; och underskott under den allra sista tiden.

Öppen internationell kapitalmarknad?

En viktig fråga när man skall bedöma om bytesbalansen skall ses som ett problem är om kapitalrörelser kan ske någorlunda fritt via väl fungerande internationella kapitalmarknader. Vid låg kapitalrörlighet,

Figur 2 Bytesbalansens andel av BNP.

som under efterkrigstiden fram till 1970, är det svårt att finansiera underskott genom privat kapitalflöde. Då måste politiken – i alla fall under fasta växelkurser – inriktas mot balans såväl på kort och lång sikt; jfr den faktiska utvecklingen i figuren. Vid hög kapitalrörlighet kan underskott (i allmänhet) finansieras och överskott placeras. Kortsiktiga såväl som långsiktiga underskott kan då vara symptom på antingen en önskvärd eller en icke önskvärd utveckling. I det följande skall jag diskutera den här ambivalensen under hög kapitalrörlighet lite närmare. Jag utgår alltså ifrån att ekonomins realränta (på lite sikt) bestäms av världsmarknaden. I diskussionen blir det naturligt att se på bytesbalansutfallet som skillnaden mellan nationellt sparande och investeringar, vilket gäller som en identitet.

Problemfri bytesbalans

Låt oss utgå från en hypotetisk "referens-ekonomi". Denna har ingen offentlig sektor, konkurrensmarknader för produk-

tionsfaktorer och varor samt saknar distorsioner. Då är de räntor (och övriga priser) som hushåll och företag möter samhällsekonomiskt korrekta (dvs effektiva). Eftersom enskilda hushåll och företag har väldefinierade budgetrestriktioner och inte systematiskt planerar för bankrutt, finns det inte någon anledning att oroa sig för deras individuella sparande och investeringsbeslut. (Att vissa enheter går bankrutt och andra gör "övernormala" vinster får man ta med jämnmood.) Därigenom blir också saldot mellan aggregerat sparande och investeringar – dvs bytesbalansens utfall – oproblemiskt. Bytesbalansen bestäms på kort sikt av konjunkturella variationer i sparande och investeringar. På längre sikt bestäms bytesbalansen av ekonomins "komparativa fördelar" i analogi med standardteorin för varuhandel. I detta sammanhang beror de komparativa fördelarna bl a på ekonomins investeringsmöjligheter och på demografiska faktorer (som påverkar sparandet). Exempelvis kan den höga avkastningen på investeringar i ett land som

håller på att industrialiseras motivera stora och långvariga underskott.

Jag vill nu hävda att Sverige mellan 1860 och 1a världskriget hyfsat väl liknade denna referensekonomi och att därmed bytesbalansutfallen speglade en önskvärd utveckling av sparande och investeringar. (Under denna tid fanns det heller inte någon regelbundet publicerad bytesbalansstatistik att oroa sig för, precis som det idag inte finns någon bytesbalansstatistik för Stockholm.) Påståendet är naturligtvis svårt att falsifiera, dock gick det "mycket bra" för ekonomin under den perioden; Sverige hade ju jämte Japan den snabbaste BNP-tillväxten i världen.

Uppenbarligen är det många skillnader mellan vår ekonomi idag och referensekonomin – eller ekonomin för 100 år sedan. Av de skäl som jag angett, kan bytesbalansutfallen idag fortfarande spegla en önskvärd utveckling, men slutsatsen måste kvalificeras. Vi skall nu diskutera konsekvenserna av några uppenbara skillnader mellan dagens ekonomi och referensekonomin, nämligen förekomsten av en stor offentlig sektor och en arbetsmarknad med förhandlade snarare än konkurrensbestämda löner.

Skatteeffekter

"Skatteikilar" är en ofrånkomlig konsekvens av att finansiera en offentlig sektor av dagens storlek. Som teorin för optimal beskattning lär oss, kan beskattningen av olika inkomstkällor emellertid vara mer eller mindre väl avvägd. I detta sammanhang är kapitalbeskattningen av speciellt intresse. Det är välkänt – och belagt t ex i LU 87 – att dagens svenska skattesystem behandlar sparande och aggregatet av investeringar någorlunda neutralt i företagen. Men systemet ger starka incitament till investeringar och svaga incitament till sparande i hushållen. I en sluten ekonomi utan kapitalrörelser skulle sådana asymmetriska incitament, allt annat lika, på längre sikt ge en högre ranta och ett lägre sparande än nödvändigt. Med fria kapitalrörelser blir följden i stället en sämre långsiktig bytesbalans – och därmed större utlandskt ägande av den inhemska kapitalstocken – än nödvändigt. I kon-

trast mot referensekonomin har alltså relativpriserna här snedvridits av skatteikilar. Den sämre bytesbalansen är här ett symptom på ett problem, eftersom det avspeglar samhällsekonomiska forluster orsakade av ineffektiva skatteikilar.

Offentliga underskott

Med en stor offentlig sektor utan krav på budgetbalans uppkommer också lätt offentliga under- och överskott. Både "keynesianska" och "neoklassiska" argument kan anföras för kortsiktiga konjunkturliga fluktuationer i de offentliga finanserna. Det är dock svårare att försvara mer långsiktiga underskott, likt de som uppkom i Sverige under 70-talet med vikande tillväxt i skattebaserna och oförändrad tillväxt i de offentliga utgifterna. Det krävs då en alldeles speciell omtanke om nuvarande generationer på framtida generationers bekostnad. Ett lägre nationellt sparande till följd av ett offentligt sparande kan som bekant visa sig i såväl lägre investeringar som i försämrade bytesbalans. (Både sparandet och investeringarna faller, men sparandet faller mera.) I kontrast mot referensekonomin, är ekonomins totala budgetrestriktion här inte enbart summan av enskilda individers budgetrestriktioner. Försämrade bytesbalans är återigen symtom på ett problem, nämligen att vissa generationer via den offentliga sektorns budgetrestriktion omfördelar konsumtion till sig själva från kommande generationer.

Lönebildningen

För att en lönebildning enligt nuvarande svensk modell inte skall leda till makroekonomiska obalanser krävs att växelkurspolitiken är absolut trovärdig. Som den svensk-finsk-norska utvecklingen under senare år visar kan ekonomin annars hamna i en devalveringscykel. Återkommande devalveringar ackommoderar tidigare höga nominella avtal och skapar förväntningar om framtida devalveringar. Åtföljande fluktuationer i relativt kostnadsläge, lönsamhet och sysselsättning ger kortsiktiga fluktuationer i sparande och investeringar. Devalveringscykeln

avspeglas därmed i bytesbalansfluktuationer som "lagras ovanpå" de normala och önskvärda fluktuationerna p g a konjunkturcykeln. Bytesbalansutfallen är här återigen symtom på problem, nämligen arbetslöshet och kostsamma omallokeringar mellan skyddad och konkurrensutsatt sektor under loppet av devalveringscykeln. På längre sikt yttrar sig dock problemen främst i högre inflation eller möjligen i lägre tillväxt och inte i balansen mellan sparande och investeringar.

Sammanfattning

För att sammanfatta mina synpunkter, så har jag hävdad att i en ekonomi med hög kapitalrörlighet uppkommer under- och överskott i bytesbalansen av en rad olika orsaker. På kort sikt kan bytesbalansen avspegla önskvärda fluktuationer p g a konjunkturcykeln eller oönskade fluktuationer p g a devalveringscykeln. På längre sikt kan bytesbalansen spegla komparativa fördelar eller en obalans mellan sparande och investeringar p g a skatteklrar eller offentliga underskott. I allt är alltså bytesbalansen en mycket trubbig indikator på samhällsekonomiska problem. För att citera Ingemar Mundebo, som vid denna debatt för ungefär 10 år sedan (a propos statens budgetsaldo) påminde sig sina tidigare studier i nationalekonomi: "Ett saldo är ingen bra mätare."

Ett bildspråk kan ytterligare få illustrera bytesbalansens trubbighet som indikator: Vi vet att feber är ett symtom vid en rad olika sjukdomar som kräver olika medicin. Men som bekant kan även en frisk person få feber vid stark kroppsanspänning. Det är därför oklokt att ordinaera en speciell medicin bara på indikationen feber, speciellt om medicinen kan ha biverkningar.

Slutsatsen av mina synpunkter kan utformas i en fråga till finansministern. Är det inte dags att sluta utmåla bytesbalansen i sig som det överskuggande problemet för svensk ekonomi? (Jag måste dock tillstå att Finansplanen är något mer nyanserad än mycket av debatten på denna punkt.) Vi borde alltså styra diskussionen mot de verkliga och djupare problemen i dagens svenska ekonomi. Om vi kom till-

rätta med de värsta snedvridningarna i skattesystemet, med det låga sparatet och med löne-devalveringsspiralen då skulle vi kunna glömma bytesbalansen.

Lars Jonung:

Vi har nu snart sex års erfarenhet av den ekonomiska politik som så klatschigt har döpts till den "tredje vägen". De två mandatperioderna med socialdemokratiskt regeringsinnehav 1982-1988 kommer i växande utsträckning att jämföras med de två mandatperioderna av borgerligt styre 1976-1982. Jag misstänker att flitiga forskare riket runt redan sitter och filar på ansökningar för projekt med denna innebörd.

Jag tänker ta ledningen för denna trend här ikväll och anlägga ett långsiktigt perspektiv. Årets finansplan har inspirerat mig till detta. I inledningen beskrivs först, jag citerar: "den onda cirkel av växande underskott, ökad inflation och försvagad yttre balans som kännetecknade åren 1976-1982". I nästa avsnitt med rubriken "Den ekonomisk-politiska strategin. Den tredje vägens politik" är bilden en helt annan. Här möts läsaren av den goda cirkeln i följande citat: "Mellan 1982 och 1987 har BNP ökat med 13 procent, industriproduktionen vuxit med nästan 20 procent, industriinvesteringarna ökat med nästan 60 procent, arbetslösheten minskat, sysselsättningen ökat, budgetunderskottet minskat och inflationstakten nästan halverats". Efter ytterligare några rader med positiva nyheter kommer något av en slutkläm "Sverige har således, i dessa avseenden, lyckats i sin föresats att både arbeta och spara sig ur den ekonomiska krisen". Läsaren kan knappast undgå intrycket att den tredje vägen har varit framgångsrik.

Enligt Finansplanen hade vi således en ond cirkel före 1982 och en god cirkel efter detta magiska årtal. Är detta en korrekt tolkning eller är detta ett exempel på den ekonomiska politikens retorik? Jag skall här pröva tre hypoteser - utan anspråk på större vetenskaplighet. Den första förklaringen finns i Finansplanen. Den säger att tack vare den tredje vägen har vårt land gjort signifikanta positiva

framsteg på det ekonomiska området. Låt oss kalla den skicklighetshypotesen.

Den andra teorin har sina anhängare bland finansministerns kritiker. De erkänner förvisso att det "gått bra för Sverige" men framhårdar surmulet att det hela beror på "tur". Trots finansministerns politik har lyckosamma internationella omständigheter gynnat den svenska ekonomin enligt turhypotesen.

Den tredje förklaringen säger att det inte har inträffat något signifikant brott mellan åren 1976–1982 och 1982–1988. Den tredje vägens politik är en fortsättning på den politik som fördes under den borgerliga tiden, alternativt att den inhemska politiken haft negligerbar effekt på det makroekonomiska förloppet, dvs utvecklingen i omvärlden bestämmer helt den inhemska konjunkturen. Låt oss kalla detta för status quo-hypotesen.

Hur skall vi testa dessa tre hypoteser? Vi kan inte göra, som så ofta är fallet i Finansplanen, bara rätt upp och ner jämföra utvecklingen under perioden 1976–1982 med perioden 1982–1988.

Eftersom den svenska ekonomin under de förstnämnda åren påverkades starkt negativt av två långvariga och djupa internationella lågkonjunkturer som följde av OPEC I och OPEC II och under den sistnämnda perioden påverkades starkt positivt av den internationella högkonjunktur som började i slutet av 1982, utfaller automatiskt en sådan kalkyl till fördel för den tredje vägens politik under högkonjunkturen. Det är som att jämföra den tid Ingemar Stenmark behöver för att mödosamt staka sig upp för skidbacken med den tid han behöver för att komma ned för pisten.

Vår uppgift är att rensa ut effekten på den svenska ekonomin av den internationella konjunkturen för att klargöra det eventuella inflytandet av den tredje vägens politik.

En enkel metod att konjunkturrensa är att jämföra hur den svenska ekonomin har utvecklats i förhållande till andra länder på de områden där vi traditionellt mäter de ekonomiska framgångarna. Jag har underlättat för mig genom att använda de sammanställningar som publicerats i januari varje år sedan 1977 i tidningen *Vec-*

kans Affarers sk VM i ekonomi. Här jämförs utvecklingen i ett antal centrala makroekonomiska storheter för Sverige med utvecklingen i 14 andra OECD-länder. Dessa länder var utsatta för i stort sett samma internationella konjunktur rörelser. Länderna rangordnas efter hur väl det lyckats jämfört med varandra. Det land som under det gångna året haft den snabbaste tillväxten blir nr 1 osv.

Lås oss då se hur det gått för Sverige på de områden som klart utpekats som slutmål för den ekonomiska politiken i de senaste årens finansplaner, nämligen tillväxten, inflationen och sysselsättningen. (Tyvärr finns inget operationellt mått på rättvis fördelning, som är det fjärde målet för den ekonomiska politiken enligt Finansplanen.) Jag tar mig här friheten att räkna det ekonomiska utfallet för valåren 1976 och 1982 som hörande till den regering som hade makten före valet dessa år, dvs jag jämför perioden 1977–1982 med perioden 1983–1987 och jag ser på den genomsnittliga årliga placeringen för vårt land.

Hur ser det då ut i relativ BNP-tillväxt? För åren 1977–1982 får Sverige i genomsnitt en nionde plats. För perioden 1983–1987 är placeringen densamma. Här finns således inget tredebrott. Sverige låg på plats nummer 11 i genomsnittlig inflation under de borgerliga åren, under de socialdemokratiska åren blev placeringen nästan densamma, nämligen nummer 13. I relativ arbetslöshet låg vårt land under den förstnämnda perioden på 4–5 plats, under den sistnämnda perioden på en tredje plats. Det är förvånande att se hur stabil och konstant Sveriges placering är år från år i förhållande till omvärlden på dessa områden. Det förefaller inte heller finnas någon uppåtgående eller nedåtgående trend.

Vad drar vi för slutsatser av dessa siffror? Mitt svar är att alla förändringar ligger inom felmarginalen, för att låna ett uttryck från SIFO-journalistiken. Hur stämmer detta med våra tre hypoteser? Enligt skicklighetshypotesen och turhypotesen skall Sveriges genomsnittliga placering för åren 1983–1987 vara signifikant bättre än för åren 1977–1982. Så är emellertid inte fallet. Finansministern förefal-

ler att vara lika skicklig eller oskicklig som sina borgerliga föregångare, alternativt haft lika mycket tur eller otur.

Det finns bara en hypotes som finner stöd i siffrorna, nämligen status quo-hypotesen. Huvudintrycket är alltså att Sveriges ekonomi har utvecklats relativt sett lika bra, eller om man så vill lika dåligt, under den "onda cirkeln" 1977-1982 som under den "goda cirkeln" 1983-1987. Den tredje vägens politik markerar inte något trendbrott, den förefallet snarare vara en fortsättning på den väg som den ekonomiska politiken foljde tidigare.

Jag vill tolka utvecklingen på följande sätt. Vår ekonomi sedan 1983 surfar på den högkonjunktur som ibland har beskrivits som Reagans. Följaktligen har de flesta siffror pekat åt rätt håll, inte bara i Sverige utan även i andra länder. Den ekonomiska politiken, den tredje vägen, har förefallit framgångsrik. Den ekonomiska retoriken har hamrat fram detta budskap, inte minst i finansplanerna.

Den officiella tolkningen av de kausala sambanden i finansplanerna påminner mycket om mytbildningen kring Ernst Wigforss krispolitik under 1930-talet. Denna beskrevs som mycket framgångsrik, när uppgången i svensk ekonomi i själva verket styrdes av andra faktorer, främst den internationella konjunkturuppgången som började 1933. Jag är den första att erkänna att det rimligtvis är mer attraktivt för den sittande regeringen, oberoende av partifärg, att berömma den egna politiken istället för att prisas insatserna av diverse utländska potentater på 1930-talet och på 1980-talet.

Det märkliga och det oroväckande med Sveriges ekonomi är att det trots kraftiga devalveringar 1981 och 1982 inte blivit mer fart på vår tillväxt jämfört med omvärlden. Denna relativt dystra bild av vår ekonomi efter devalveringarna 1981-82 framkommer också i en i dagarna publicerad studie av den svenska industrins framtidsvillkor av Lennart Ohlsson och Lars Vinell. De hävdar bl a att Sverige efter 1982 "inte hänger med i produktions- och knappast heller i investeringsutvecklingen jämfört med de ledande OECD-länderna", och att "devalveringsvinsterna helt har hämtats från gamla mjölkkor

inom främst skogs- och bilindustrin medan vår industri inte kunnat hävda sig på de internationellt expansiva områdena", samt att vår kostnadsutveckling är betydligt snabbare än omvärldens.

Min sifferexercis för att skala bort de konjunkturella faktorernas inflytande leder fram till följande centrala fråga: vad är det för faktorer som ger Sverige en hög inflation och en till synes låg ekonomisk tillväxt i förhållande till omvärlden sedan sammanbrottet för Bretton Woods-systemet i början av 1970-talet? Partisk som jag är, vill jag hävda att svaret finns i de systemfel som redovisats främst i konjunkturrådsrapporterna från SNS under senare år. Jag är medveten om att jag troligtvis låter tjugig när jag upprepar de strukturella förhållanden som SNS-rådet vill göra till boven i det ekonomisk-politiska dramat.

För det första, det saknas en norm för den ekonomiska politiken som fungerar som en långsiktig och trovardig bindning av regeringens, oppositionens, intresseorganisationernas, företagens och hushållens beteende. Poängen med en sådan norm är att den skall hålla den svenska pris- och kostnadsutvecklingen inom ramen för den internationella.

Den stabiliseringspolitiska forskningen under 80-talet har i växande utsträckning betonat värdet av normer i stil med de system som den klassiska guldstandarden före 1914 och Bretton Woods-systemet före 1971 utgjorde. Enligt SNS-rapporterna behövs grundläggande institutionella förändringar av incitamentsstrukturen för beslutsfattarna i den svenska ekonomin. Här föreslår vi en rad tänkbara strukturella åtgärder för att begränsa den kortsiktiga handlingsfriheten för de ansvariga för den ekonomiska politiken för att därmed förstärka inslaget av långsiktiga överväganden.

Enligt bildspråket i årets SNS-rapport vill vi se finansministern bunden som en modern Odysseus vid samhällsskutans mast för att han inte skall falla för kortsiktiga frestelser. Sagans Odysseus lät binda sig frivilligt vid masten för det allmännas bästa. Ett problem är att dagens Odysseus värjer sig mot seriösa försök att lagga band på honom.

Låt mig kortfattat nämna övriga systemfel:

Skattesystemet. Skattesystemet och den stora offentliga sektorn ger upphov till en rad vid det här laget välkända problem, bl a beträffande lönebildningen. Skattekvoten ligger i årets finansplan kring 57 procent, vilket torde vara ett internationellt rekord, i synnerhet av en finansminister som lovat oförändrad skattekvot på en lägre nivå.

Lönebildningen. Lönebildningen ger oss via löne-lönespiraler en kraftig trend i pris- och kostnadsutvecklingen. Dessutom förefaller dagens förhandlingssystem göra Sverige mer strejkbenäget än tidigare. Även här bidrar skattesystemet till allvarliga komplikationer.

Regleringarna. Den svenska ekonomin är underkastad ett nätverk av regleringar som försvårar konkurrens, förnyelse och därmed tillväxt. Många konkurrenshämmande regleringar är resultatet av offentliga ingripanden som syftar till att förhindra privata alternativ, framförallt inom tjänstesektorn, den sektor som växer snabbast i omvärlden.

Denna lista på systemfel är välbekant för alla som följt den ekonomisk-politiska debatten i vårt land. Hur kan man då förklara finansministerns konservatism gentemot det bestående systemet? Jag tror att svaret bör sökas med hjälp av en public choice-ansats. Ofta tvingas politiker på grund av svängningarna i konjunkturen att genast "göra något". Strukturella problem har inte ett sådant omedelbart inflytande utan inbjuder snarast till en politik av "muddling through". Det tog t ex lång tid för det engelska folket att upptäcka att Italiens och Hong Kongs levnadsstandard höll på att passera örikets. Den politiska avkastningen på konjunkturella åtgärder framkommer dessutom ofta snabbare och klarare, i alla fall i den ekonomisk-politiska retoriken, än på strukturella åtgärder vars effekter märks som regel på längre sikt och dessutom är svårare att identifiera.

På samma sätt har det tagit tid att upptäcka att den tredje vägens politik inte har inneburit något trenderbrott. Årets finansplan andas emellertid en försiktig pessimism som jag tolkar som ett tecken på en

växande insikt om systemfelens betydelse, i alla fall om ett systemfel, nämligen kostnadsutvecklingen.

Finansplanen vädjar till arbetsmarknadens parter: "all tänkbar ansträngning borde därför göras av arbetsmarknadens parter för att åter sluta avtal som ger låg inflation". Finansministern själv avsvär sig emellertid allt ansvar. Han förefaller vara anhängare av en maktlöshetsdoktrin som säger att stabiliseringspolitiken inte kan skapa en ram som gör det möjligt att åstadkomma samhällsekonomiskt rimliga avtal. Finansministern får dock inte springa ifrån sitt ansvar. Tar inte han det, tar ingen annan det heller. Det åvilar honom att bidra till ett gott stabiliseringspolitiskt utfall. Det är här behovet av nya normer framgår som klarast.

Låt mig få avsluta med en optimistisk ton. Jag hoppas att nu när det förefaller som varken den ena eller den andra regeringskonstellationen kan få ordentligt fart på Sverige kommer det att växa fram en gemensam insikt rörande systemfelen och därmed större politiska möjligheter att avskaffa de förhållanden som bundit den svenska ekonomin till hög inflation och låg tillväxt i förhållande till omvärlden sedan åtminstone mitten av 1970-talet.

Kjell-Olof Feldt:

Det pågår en debatt om litteraturkritik i Sverige där författarna klagat över att deras verk inte blir recenserade och kritiserade tillräckligt. Jag kände mig som en av dessa författare så länge jag lyssnade på Victor Norman och Torsten Persson, men sedan kom Lars Jonung och återställde ordningen genom att ge mig den fullständiga avbasningen. I motsats till dessa unga män är jag inte fullt lika intresserad av det förflutna. Jag föredrar att se framåt och därför skall jag inte hålla på och älta de här båda perioderna så mycket. Jag undrar vad jag, enligt Lars Jonung, har gjort under de här åren. Jag måste haft en utomordentligt trevlig och angenam tillvaro. Om man tittar på budgetunderskottet som en andel av BNP kan man konstatera skillnaden mellan perioden 1976-82 och perioden efter. Under den första perioden var den man som inte

tyckte att saldo var något att räkna med budgetminister och efter denna period dök jag upp som finansminister.

Det har ofta sagts att vi har åstadkommit en fruktansvärd höjning av skattetrycket och att det inte har skett någonting med den offentliga sektorn. I själva verket har ett klart trendbrott ägt rum. Den reala ökningstakten för statsutgifterna exklusive statskuldräntor började minska redan under den borgerliga tiden men har minskat än mer under vår tid i regeringen. Detsamma gäller kommuner och lands- ting, som fram till 1980 hade en årlig volymtillväxt på 4 – 5 procent, men sedan dess har legat på en och en halv procent i volymtillväxt. Så även om man säger att vi politiker måste tillbringa dagarna behag- fullt tillbakalutande på divaner, drickan- des Pommac och ätandes syltade karamel- ler så har någon åstadkommit att vi har fått stopp på en oerhört snabb försämring av finanserna och brutit trenden för den offentliga sektorns expansion.

Arbetslöshet och inflation

Nu slutar vi att prata om det förflutna. Jag tycker att vår norske gäst sätter fingret på den absolut ömmaste eller den centrala punkten när det gäller svensk ekonomi. Jag skulle vilja formulera det så här: är det möjligt att i ett samhälle med full sys- selsättning uppnå samma låga inflation som i länder med tio procents arbetslöshet? Vi har studerat de länder som idag har låg inflation, vi finner – vilket även framgår av Lars Jonungs historiska studie – att de skiljer sig från Sverige endast i ett avseende. De har högre arbetslöshet. Detta är fullständigt utslagsgivande när det gäller att skilja mellan länder med hög respektive låg inflation.

I detta sammanhang är det intressant att jämföra professorerna Norman och Jonung. Victor Norman väljer att se på arbetsmarknadens organisationer och ställer frågan om detta möjligen är problemet och hur man i så fall skall förändra sociala och intressemassiga förhållanden. Jonung vet direkt vad problemet är: problemet är jag, att jag kutar omkring lös i tillvaron och inte är kedjad vid en mast. Bara jag stod absolut stilla vid denna mast

så skulle arbetsmarknadens parter upp- föra sig på ett helt annorlunda sätt. Lars Jonung har sagt detta så många gånger och SNS Konjunkturråd gjorde ett stort nummer av detta genom att påminna om Odysseus.

Jag måste få fråga: Vad är det jag skall kedjas vid? Vad består masten av? Det är väl inte bokstavligen han menar att jag skulle stå kedjad utanför riksdagshuset? Han måste ge masten någon ekonomisk tolkning. Jag skulle vilja vända på frågan, och det här är ett område där de svenska ekonomerna måste tala klarspråk, är det så att ni menar att det stora felet i svensk ekonomi är att vi håller full sysselsätt- ning? Lars Jonung sa att jag var maktlös och det ligger mycket i det. Det är namli- gen så att om man för en politik som leder till full sysselsättning så överför man en stor makt till arbetsmarknadens parter. Jag har aldrig dolt detta. Sättet att ta till- baka makten är att driva en sådan politik så att tillräckligt många blir arbetslösa.

Jag tror inte att man behöver så värst mycket fantasi för att inse hur det skulle låta på arbetsmarknaden om Sverige hade västeuropeisk arbetslöshetsnivå, vilket betyder elva procent eller nästan 500 000 arbetslösa. Diskussionen skulle inte gälla hur mycket vi kan begära i höjd lön eller hur mycket extra semester vi kan ta ut och hur mycket vi kan ta ut i full sjuklön, utan diskussionen skulle istället gälla hur vi kan få fram de minst 400 000 nya jobb som be- hövs. Är det detta som är er rekommenda- tion så är det egentligen det motsatta mot vad Lars Jonung säger. Jag är nu ked- jad vid masten full sysselsättning. Skär loss mig från den masten så skall vi börja föra en politik som i resten av Europa har lett till hög arbetslöshet.

Ekonomer har naturligtvis full frihet att säga till de politiska partierna att ni har fel prioritering av de politiska målen; ni ska inte prioritera sysselsättningen så högt. Men tala då om det för oss, tala inte om att vi skall skaffa oss en massa normer som är rätt meningslösa så länge normen full sysselsättning finns.

Hushållssparandet

Vad kan vi, med de förutsättningar som full sysselsättning ger, åstadkomma av mindre prisstegringar och kostnadstryck. Victor Norman påpekar något som har betydelse när man diskuterar om skatte- och strukturproblemen i Sverige. Ett av systemfelen är att i Sverige har hushållssparandet sjunkit drastiskt under slutet av sjuttio- och åttioalet. Det visar sig att det har det gjort i en rad andra länder också. Det är också så att ingen riktigt vet varför hushållssparandet har gått ner. Naturligtvis skulle ett annat sparbetande från hushållens sida vara en väsentlig hjälp. Det skulle också vara till väsentlig hjälp med ett skattesystem som var mindre konsumtionsbefrämjande och mer sparbefrämjande än det vi idag har. Jonung säger återigen "Här har ingenting gjorts". Det är felaktigt. Dels genomfördes en icke oväsentlig förändring av inkomstskatterna 1982. Jag skulle kunna tala om var vi idag hade befunnit oss om vi inte hade genomfört denna reform. Dessutom pågår ett ganska intensivt utredningsarbete om nästa skattereform som förhoppningsvis skall vara ett ännu kraftigare uttryck för samma inriktning, nämligen att minska marginaleffekterna i systemet, öka neutraliteten mellan olika typer av tillgångar samt minska preferens som idag ges hushållen att låna istället för att spara. Det kommer att ta ett par år innan en sådan förändring genomförs.

Däremot vill jag hävda att de förändringar som Torsten Persson talar om som nödvändiga, att vi bromsar den offentliga sektorns expansion, redan har inträffat. Jag tror däremot inte att det blir så lätt att åstadkomma en reduktion av den offentliga service som utgör utbildning, sjukvård, omsorg o s v. Det finns idag ingenting i vår befolkningsutveckling som tyder på att det skulle vara möjligt. Det är åtminstone inte möjligt om man inte använder sig av så billiga trick som att säga att om sjukvården sköts i privat regi så konsumerar den inte samma resurser som den gör idag.

Lönebildningen

Av de systemfel som vi idag har så tror jag att Victor Norman tar upp det allra mest väsentliga – hur vi skall få svensk arbetsmarknad att fungera så att den kan leverera tillräckligt låga nominella löneökningar för att hålla nere inflationen vid full sysselsättning. Jag vill dock ge rådet att om man går in i den diskussionen inte bara tänker bort de fackliga organisationerna. Det finns ibland en benägenhet, både hos ekonomer och andra, att tro att felet är att vi har fackliga organisationer – det är möjligt att det är felet men de finns och kommer att finnas. Nittio procent av alla löntagare är fackligt organiserade och de kommer att förbli detta. Facket kommer att finnas kvar långt efter det att jag och mina meddebattörer har gått i pension och inte längre själva är fackligt anslutna – vilket jag hoppas att de är. Det vore naturligtvis bra att, i en mer avspänd miljö än i början på en avtalsrörelse, diskutera hur vi kan få det system vi idag har att fungera bättre.

Själv gör jag ingen hemlighet av att jag tror – i motsats till vad Arbetsgivareföreningen föreställer sig – att de ökade intressemotsättningarna och divergensen mellan de olika fackföreningarna inte är en tillgång för svensk arbetsmarknad. Anledningen till att jag tror att Arbetsgivareföreningen har denna uppfattning är att man eftersträvar att förhandla med varje fackförening för sig. Möjligen kan det finnas ett ideal – men det kräver återigen att man tänker bort fackföreningarna – där man förhandlar företagsvis och där man helt bortser från sådana saker som solidaritet, sammanhållning och organisation. Därför återstår endast en utväg – att hålla ihop avtalsförhandlingarna så hårt centralistiskt som det går. Jag är anhängare av inkomstpolitik, jag har varit med om att skriva en nordisk rapport om detta tillsammans med de övriga socialdemokratiska partierna och fackföreningarna i Norden som vi kallade "Förhandlad inkomstpolitik". Rent marknadsmässigt blev det en flopp, det var ingen annan som ställde upp på det, tjänstemännen i Sverige sa nej, arbetsgivarna i Sverige sa nej och i de övriga nordiska länderna har

man inte ens sagt ja, man har betraktat rapporten som en nullitet. Detta visar att idén för närvarande är död.

I Danmark övergav man de centrala löneförhandlingarna för fem-sex år sedan och har sedan dess förhandlat förbundsvis. Det har, enligt OECD, lett till en kraftigare löneinflation än tidigare och då skall man komma ihåg att Danmark under den här tiden har haft mellan åtta och tolv procents arbetslöshet. Att det även med hög arbetslöshet går att få hög inflation är Danmark ett utmärkt exempel på. OECD har, vilket säkert har förväntat många, rekommenderat danskarna att återgå till centrala förhandlingar. Det är nu inte regeringens sak att bestämma hur parterna på arbetsmarknaden förhandlar så mina åsikter på det här området är kanske inte så mycket värda i förhållande till vad parterna själva anser. Ansvaret som regeringen har gäller den fulla sysselsättningen och det ansvaret tänker vi inte vika ifrån. Vi kan däremot inte ta ansvaret för lönerörelsernas utfall med de förutsättningar som nu finns. Under andra förutsättningar med en utvecklad inkomstpolic skulle vi naturligtvis få vara med och ta det ansvaret.

Om det går åt skogen

Då ställer sig vän av ordning frågan; om nu detta går åt skogen, hur löser ni då problemet? Först vill jag säga att det var intressant det Victor Norman sa, och det har även andra sagt, att förmågan att finkalibrera ekonomin, träffsäkerheten i styrningen av efterfrågan kraftigt har minskat om den ens har funnits. En träffsäker anticyklisk konjunkturpolitik kanske överhuvudtaget inte går att uppnå. Det innebär att skulle den nuvarande underlaget för sysselsättningen och tillväxten svikta så är min uppfattning den att vi inte skall fylla på vad som saknas med en efterfrågeexpansion. Jag vill samtidigt påpeka att i ett sådant fall har vi inte någon möjlighet att utnyttja en devalvering. Då säger man: det är klart att en finansminister måste säga att han inte skall devalvera. I det här fallet är uttalandet baserat på en övertygelse om att en ny devalvering i

Sverige inte skulle fungera. Trots Jonungs uppfattning om vad som hände efter 1982 så är det uppenbart att 1982 års devalvering fungerade därför att den var trovärdig. Man trodde att det förbättrade konkurrensläge som etablerades genom devalveringen skulle bestå åtminstone ett tillräckligt långt tag för att det skulle vara värt att investera, att bygga ut produktionen, att satsa på marknadsföring, produktutveckling, forskning och ökad sysselsättning. Det trodde man då, annars hade man nog inte gjort det. Om vi nu 1988 efter en kanske misslyckad avtalsrörelse, eller en misslyckad politik överhuvudtaget, skulle försöka oss på att devalvera igen, så skulle det väcka mycket liten trovärdighet. Man måste vara oerhört dödsföraktande för att hävda att en devalvering skulle vara någon lösning.

Det andra alternativet, så länge man håller fast vid den fulla sysselsättningen, är att arbeta sig igenom en ny svår period, där sysselsättningen får upprätthållas genom beredskapsarbeten, vad vi kan åstadkomma av sysselsättning betald av samhället. Av 80-talet har vi lärt oss att om vi släpper upp arbetslösheten och låter folk gå sysslösa och bara betalar dem för detta, då utgör de ingen arbetskraftsreserv den gång vi börjar få efterfrågan på arbetskraft igen. Det finns 22 miljoner arbetslösa idag i Europa. Jag skulle vilja påstå att minst hälften av dessa inte längre är möjliga att sysselsätta, de har hunnit gå arbetslösa för länge. Om inte annat har de forsvunnit in i den svarta ekonomin och där trivs de så bra att de inte kommer ut i den vita igen.

Vi löser strukturproblemen

Situationen är inte så dramatisk, men om vi inte bemästrar kostnads- och prissituationen så kommer det att gå sämre ett tag. Jag anser att vi håller på att arbeta med våra strukturella problem och att vi har löst ett par. Vi har blivit av med den gamla industripolitiken. Vi har lärt näringslivet att vi inte längre löser ut dem med subventioner utan de får gå i konkurs eller, om det är statliga företag, läggas ner eftersom dessa inte får gå i konkurs. Vi

har givit oss på den offentliga sektorns expansion. Vi är på väg – hoppas jag – att få en rejäl reform av skattesystemet. Vad som återstår kommer den här avtalsrelationen att avgöra. Vi kan fortsätta med en relativt hygglig tillväxt de närmaste åren, men om vi dras in i ett sämre kostnads- och konkurrensläge blir det en tristare och tråkigare tillvaro för många – utan att vi tänker släppa upp arbetslösheten.

Vi står snart i början av en ny mandatperiod och någon kommer väl att skriva dess historia. Jag vill till slut säga – ta nu inte det här som att jag tänker lämna skutan, antingen jag står vid masten eller inte så kommer jag att vara kvar på den – att vem som än tar vid i höst får vederbörande en lättare uppgift än den vi hade hösten 1982. Sedan får Lars Jonung räkna bäst han vill. För som det såg ut då ser det inte ut nu. Vi tål mer av påfrestningar och vi är bättre rustade inför det som kan komma framöver. En del saker kan vi inte göra någonting åt, den internationella ekonomin till exempel. Men vi har kvar ett problem som kanske kan lösas den här avtalsperioden, nämligen inflationen och kostnadsutvecklingen.

Sten Westerberg:

Jag har skickat iväg den svenska budgeten till några av mina utländska affärsbekanta och fick så småningom ett svar "Vad är definitionen av en budget? Vi har fått någonting som mest liknar ett glorifierat meddelande från Statistiska Centralbyrån." Jag är numera beroende av att kunna sälja svenska aktier utomlands så jag svarade att årets budget varken är bättre eller sämre än tidigare års. Den är uppbyggd med ungefär samma teknik som tidigare. Först visar man ett alternativ 1 då allting går bra. Sedan visar man alternativ 2 där allting går åt skogen. Det tråkiga med alternativ 2 är att de tidigare trenderna dras ut. Det står väldigt lite om hur man skall kunna flytta sig från alternativ 2 till det första. Eftersom det inte gör det kanske det inte är så mycket att tillägga till den här budgeten.

Jag kan dock inte motstå frestelsen att titta bakåt i tiden. Jag tror att det är tre

saker man behöver för att föra en framgångsrik ekonomisk politik: man behöver ha tur, man behöver vara väl förberedd och man behöver vara handlingskraftig. Jag tänkte helt kortfattat jämföra de borgerliga åren med de socialdemokratiska åren. Jag kommer då att dra nytta av, förutom alla finansplaner, Hans Bergströms utmärkta avhandling *Rivstart*. Jag tänkte göra detta mot bakgrund av att det är en ganska vanlig uppfattning att Socialdemokraterna är mer regeringsfäähiga än sina borgerliga motståndare.

Om man först tittar på frågan om tur har spelat någon roll så tycker jag till skillnad från Lars Jonung att Socialdemokraterna har haft tur. Om man skall regera under sex år under tiden 1932 – 1988 så har de borgerliga med nästan kuslig säkerhet prickat in de sex sämsta. Terms of trade vänder ner precis 3e kvartalet 1976. Den socialdemokratiska turen fortsätter så att man inte blir vald 1979, mycket knappt dock, men kommer tillbaka 1982 precis i rätt ögonblick.

Det andra man behöver är en genomtänkt strategi. Här tycker jag att Socialdemokraterna får en pluspoäng när man kom in i kanslihuset 1982. Man kan ställa bilden med ganska oerfarna borgerliga statsråd och statssekreterare mot en väl förberedd äntringsstyrka, för att använda Olof Palmes term, som visste precis vad man ville göra och framförallt vad man ville göra med valutan. Den viktigaste anledningen till att det inte hände så mycket i början på den borgerliga tiden var inte att man var oerfaren utan att man inte ville.

Det är lustigt att det i så stor utsträckning har glömts bort vad man vann valet 1976 på. Man ville sätta stopp för löntagarfonder, man ville sätta stopp för LOs krav på marksocialisering och för att man pekade på att en växling vid makten vore nyttig i sig själv, ett krav som fick ökad styrka av ett antal olika affärer. Man ville inte stoppa okningen av de offentliga utgifterna. Folkpartiet gick t ex till val under fältropet "Sociala reformer utan socialism". Det dröjde ganska länge innan en mer verklighetstrogen analys började sjunka in. När detta väl hände tog man beslutsamt tag i problematiken med de

ökande offentliga utgifterna. Statsutgifterna exklusive räntor började att minska under de borgerliga mandatperioderna. Om man däremot ser på handlingskraften att höja skatterna så är Socialdemokraterna väsentligt mycket bättre än de borgerliga om det nu var någon som trodde något annat.

Det finns ytterligare en vanlig hypotes att Socialdemokraterna skulle vara bättre på att regera eftersom de är lierade med facket och därmed skulle kunna uppnå lägre löneökningar. Man kan dock väldigt tydligt se att det inte finns något som helst samband mellan löneökningarna och vilken regering som sitter vid makten, vilket också har framgått av tidigare inlägg.

Jag tycker att man, när det gäller handlingskraften, måste sätta ett stort frågetecken för att Socialdemokraterna skulle vara, som det numera heter, ett winning lag. Enligt Finansplanen kommer man att 1988 eller 1989 ha ett underskott på 20 miljarder kronor i bytesbalansen och i likhet med personer som är i eller har suttit i kanslihuset men till skillnad från många professionella ekonomer så är jag ganska oroad över den siffran. Jag tycker också att det är ett dåligt resultat efter sex års donande. När man kom in i kanslihuset så var underskottet ca 25 miljarder vill jag minnas, och sedan dess har våra terms of trade förbättrats med ungefär 50 miljarder kronor. Jag tror att finansministern har helt rätt när han säger att ett av de viktigaste skalena till detta är den starka prioriteringen av sysselsättningen. Om man har den målsättningen i en värld med låg inflation så måste vi ha bättre fungerande marknader i Sverige än i omvärlden. Vi måste ha färre skatteklar, vi måste ha större rörlighet, vi måste ha större löneflexibilitet, vi måste ha en mycket bättre fungerande bostadsmarknad med större rörlighet och vi måste ha en bättre fungerande kapitalmarknad med färre transaktionsskatter än man har i omvärlden. På den punkten tycker jag att årets finansplan inte innehåller några framsteg.

Stig Tegle:

Jag tänker prata om en sak som berörts i den tidigare debatten men som inte alls har tagits upp i Finansplanen, devalveringscykeln. Först skulle jag dock vilja säga att det inte är rätt att säga att den svenska ekonomin har samma utgångsläge idag som vi hade 1981. Om man istället för att titta i *Veckans Affärer* tittar i OECDs statistik och jämför med samma metod som Jonung och jämför med OECDs genomsnitt så finner man att exportutvecklingen i Sverige de senaste åren har legat två procent högre än genomsnittet. Kapitalbildningen ligger en procent högre än OECDs genomsnitt. Vi vet dessutom att de finansiella balanserna i näringslivet är mycket bättre idag än de var i ingången till 70-talet. Om man är årlig så måste man åtminstone erkänna att hela förbättringen inte bara beror på tur.

Vad är det som hander vid och efter en devalvering? En devalvering skall leda till en inkomstomfördelning och skall leda till en investeringsökning vilket också har skett. Den leder också till, vilket alla modeller visar, högre inflation och ökad löneglidning. Vad som inte har tagits upp är att vi de senaste två åren har befunnit oss i denna senare del av devalveringscykeln. Det är då inte så konstigt att vi har hög inflation och hög löneglidning. Det är endast ett tecken på att devalveringen lyckats i den meningen att vi fått upp produktionen och kapitalbildningen. Efterfrågan stiger och vi får en del flaskhalsar. Frågan är inte var vi är nu utan vad som har hänt under perioden. Jag menar att det har hänt något med realkapitalstocken, även i internationell jämförelse, i näringslivet och därför är förutsättningarna bättre nu än de var 1981. Sedan är det en annan sak, vilket alla före detta och blivande statssekreterare borde diskutera, vems förtjänst detta är. Jag kan hålla med om att väljarna inte får en riktig bild av hur riksdagen fungerar när man delar in tiden i borgerliga respektive socialdemokratiska regeringsperioder. Man får bilden av att regeringen endast sitter och trycker på knappar. Denna bild vidmålts av regering och opposition oavsett färg. Oppositionen skyller allt felaktigt på

regeringen och regeringen tar åt sig äran för allt som är rätt.

När då devalveringscykeln har gått fram kan man säga att bordet är avdukat igen, och det är det ju om man ser på den finansiella sidan men det är inte avdukat när det gäller realkapitalbildningen. Man kanske kan säga så här; bordet är visserligen avdukat igen men det har fått nya och stadigare ben vilket kanske inte är så dumt om man vill främja en god framtida matkultur.

Lars Jonung:

Finansministern påstår att jag säger att han ingenting gjort. Det är helt fel. Han har varit utomordentligt aktiv, han har gjort massor med saker och dragit i många spakar precis som de borgerliga finansministrarna. Felet är att han befinner sig i samma incitamentsstruktur, i samma politiska system som skapar de problem som vi har tagit upp i SNS konjunkturrapporter. Om vi konjunkturansar budgetutvecklingen så får man en helt annan bild och det är den bilden jag har försökt komma fram till när jag tittade på Sverige i förhållande till andra OECD-länder.

Finansministern frågar sedan vem som skall bindas vid masten och hur masten skall se ut. Här finns det flera olika lösningar. Vi pekar på olika lösningar på den incitamentsstruktur som möter politikerna. Ett alternativ är någon typ av fast bindning av den svenska valutan, vi har tidigare haft en guldstandard och en knytning till Bretton Woods-systemet. En annan lösning som vi diskuterar är att Riksbanken skiljs från Finansdepartementet, att riksbankschefen och riksbanksledningen tillsätts på ett annat vis än regeringen och får en längre mandatperiod. De länder som har fristående centralbanker som exempelvis Schweiz och USA har också kunnat uppvisa en låg inflationstakt och en hygglig tillväxt. Andra experiment i den här branschen är att införa cash-limits vilket finansministern redan har börjat fundera på. En annan metod för att förändra den politiska incitamentsstrukturen är att avskaffa valutaregleringen. Det finns alltså flera olika master som vi

kan välja mellan. Det är heller inte så att det enbart är finansministern som skall bindas utan det är hela det politiska systemet, oppositionens beteende oberoende av partifärg, regeringens, arbetsgivarnas och fackföreningarnas beteende som skall bindas vid masten.

Slutligen ställer finansministern en mycket svår fråga. Är den fulla sysselsättningen viktigare än en norm, offrar vi den fulla sysselsättningen om vi inför bindningar på politikernas kortsiktiga handlande? Vi i SNS Konjunkturråd vill argumentera för att en norm är den enda metoden att klara den fulla sysselsättningen. Det är nämligen så att om vi fortsätter med för hög inflationstakt i förhållande till omvärlden så tvingas vi till en devalvering förr eller senare. Finansministern säger att en ny devalvering inte skulle kunna användas, kvar finns då alternativet med en åtstramning a la Thatcher vilket han inte heller vill ha. Då ser jag ingen annan tredje väg än SNS normväg. Vi kan växla ner från en hög inflationstakt genom att signifikant ändra det som styr politikens beteende. Jag ser alltså ingen motsättning mellan ett normtänkande och full sysselsättning, utan tvärtom de kompletterar varandra.

Victor Norman:

Mitt inlägg var inte menat att helt och hållet stödja den svenska ekonomiska politiken så låt mig precisera mig på ett par punkter.

I den tredje vägens politik måste man vara noggrann med att precisera vilka ambitioner man har. Man kan inte ha höga ambitioner på alla områden. Det borde vi ha lärt oss under sjuttioalet. Som finansministern själv var inne på, att garantera inte bara full sysselsättning utan även arbete till alla på den plats där de i utgångsläget befinner sig, det är en politik som inte är förenlig med kostnadskontroll, full sysselsättning, balans i utrikeshandeln och en sund industristruktur. Med all respekt för att fackföreningar finns och bör godtas som en realitet i Skandinavien så bör vi inte bortse från att full handlingsfrihet för alla fackföreningar i alla situatio-

ner kanske är en struktur som kan behövas ses över. Man behöver inte vara arbetarfientlig för att man skall kunna tänka sig att man i enskilda fall skulle kunna ha nytta av någon form av "anti-trust"-lagar mot fackforeningar. Som en del av en hårdare utbudspolitik är väl detta något som vi bör fundera lite närmare på.

Jag kan inte hålla med Lars Jonung om att man skall binda sig till masten för att lösa alla problem. Vi vet från amerikanska experiment att binda sig vid masten när det gäller offentlig budgetpolitik, vilken mast som än väljs, kan vara ett sätt att reducera problemen på. Vi vet också att om vi avskriver oss möjligheten att föra budgetpolitik, att föra valutapolitik eller någonting annat som vi vill göra så måste vi godta vissa kostnader. Bland de kostnader som uppstår är att vi får leva med insider-outsiderproblem på arbetsmarknaden som innebär att svaga grupper får det sämre. Vi måste vara lite försiktiga innan vi säger att det är kostnader vi måste godta. Den skandinaviska ambitionen får inte utan vidare förkastas. Vi vet från forskningen att vi skall se till att aktörerna på arbetsmarknaden och på andra ställen "drabbas" av förutsägbara konsekvenser av sina handlingar. Det behöver inte betyda att arbetslösheten är det hot som behövs för att hålla lönekraven nere. Det betyder endast att det skall finnas en kostnad av ett eller annat slag som håller lönekraven i schack. Vi borde kanske tänka mer på hur vi skall utveckla andra former av kostnader än att endast göra folk arbetslösa. Detta är ett problemområde som vi ser alldeles för lite forskning inom.

Jag tycker att man i det här sammanhanget skall ge en eloge till skandinaviska politiker som genom olika devalveringar har klarat sig någorlunda helskinnade genom kriserna. Vi har haft högre inflation, högre nominella lönestegringar, vi kan inte i det oändliga lösa problemen med ex-post-devalveringar. Det finns dock ingenting som säger att devalveringsmöjligheterna är helt uttömda efter devalveringarna 1982 i Sverige och 1986 i Norge. Jag tycker att vi skall vara lite försiktiga med att kasta bort möjligheten att använda oss av verktyg som kan vara någorlunda an-

vändbara förrän vi har andra och bättre verktyg i verktygsväskan. Eller för att vara litterär kan jag citera min landsman Ibsen: "Släng inte stickan i sjön förrän lyktan lyser på din väg, stryk inte det gamla språkets glosor förrän du har lärt dig de nya orden".

Kjell-Olof Feldt:

Intresset för politik är utpräglat hos en del av här närvarande ekonomer. Första gången jag var här och deltog i en budgetdebatt – det var under den tid då socialdemokratin var i opposition och Gösta Bohman var företrädare för statsmakterna i alla skepnader – fick jag en uppmaning av dåvarande ordföranden i Nationalekonomiska föreningen "Nu när du har kommit hit vill vi inte att du pratar någon politik". Därefter holl jag mig borta från föreningen, jag tyckte att den fingervisningen var tydlig nog.

Jag vet inte om det för tänkandet framåt att jämföra olika regeringar när det egentligen är politiken vi skall diskutera. Det är ett problem för en regering utan egen majoritet att genomföra den ekonomiska politik som man föreslår. Jag tror inte att vi kan bemästra alla de problem som vi har under 1988. Delvis av de skäl som jag tog upp tidigare att finkalibrering inte fungerar så bra. Säg att vi skulle vilja bli av med bytesbalansunderskottet på 10 miljarder, jag håller dock med om att det inte är bytesbalansen som är problemet utan att det är ett symptom på problemen. Den enda poängen som finns med en skärpning av finanspolitiken idag är att få till stånd en kraftig försvagning av läget på arbetsmarknaden. Alla som argumenterar för en skärpning av finanspolitiken måste ha detta som mål, och då borde de säga detta. Sten Westerberg har, även om jag inte tyckte om det övriga han sa, rätt på en punkt nämligen att om vi skall ha en högre ambition än vår omvärld vad gäller sysselsättningen så måste vi vara bättre i en rad avseenden. Vi borde ha en bättre fungerande arbetsmarknad med högre flexibilitet.

Det där med skattekilarna kan man diskutera eftersom jag tror att svenska folket begriper att skatterna måste ha en viss

höjd när man begär en viss prestation från samhället. Det är väldigt svårt att göra jämförelser på dessa områden. De som har försökt sig på det, OECD och Brookings, var ense på en punkt; den svenska arbetsmarknaden fungerar bättre än i varje jämförbart land. Den är rörligare, man fyller snabbare brister på arbetskraft och utbildning mm fungerar bättre. I det avseendet har vi uppfyllt ett av kraven för att vi skall klara en väsentligt högre ambition vad det gäller sysselsättningen.

Jag instämmer i vad Stig Tegle säger att vi har förbättrat kapitalbildningen och effektiviserat inte bara näringslivet utan även den offentliga sektorn. Jag förstår dock inte detta med att vi nu skulle befinna oss i slutet av devalveringscykeln och att det är därför som vi nu har problem med inflation och löneglidning. I fjol kom vi ner i en prisstegringstakt på OECDs genomsnitt trots att vi hade en arbetslöshet som endast var femtedelen av vad man har inom OECD-området. Det är efterfrågan på arbetskraft som börjar pressa upp kostnaden på arbetskraften.

Då är vi tillbaka till den punkt där jag tror att en diskussion om svensk ekonomisk politik måste börja och eventuellt också sluta. Jonungs normpolitik har ju ingen garanti för att den leder till åsyftat resultat, vi kan ta Danmark som exempel på ett land inom EMS som har sämre tillväxt- och arbetslöshetssiffror och lika hög inflation som vi. Redan nu är dessutom regeringen och Riksbanken två separata enheter och riksdagen kommer inom kort att ytterligare förstärka denna organisatoriska delning genom att slopa regeringens möjlighet att utse ordförande i Riksbanken. Hela riksbanksfullmäktige utses av riksdagen och sedan utser fullmäktige sin ordförande och riksbankschef. Om detta hjälper får vi se. Jag tycker att hela idén att vi i en demokrati som vår skall sätta upp institutioner där politikerna försöker skydda sig mot sig själva är underlig. Om inte viljan finns hos de valda att föra en förnuftig politik så hjälper det inte att sätta upp staket av olika slag. Man tar sig förbi dessa i alla fall.

Vi har nu i snart sex år haft en minoritetsregering och sannolikheten är inte liten att det även efter valet 1988 sitter en

minoritet i regeringsställning. Det kan t o m vara så att riksdagen balanseras av ett parti som har en mycket konstig ekonomisk politik, Miljöpartiet. Det vore i det sammanhanget bra om ekonomer tog sig en funderare på hur riksdagen fungerar när den behandlar budgetar och hur den agerar i övrigt. Vi som har sett det har inifrån är naturligtvis långt ifrån nöjda med t ex det sätt varpå statsbudgeten behandlas i riksdagen där man slaktar upp budgeten på femton olika utskott. Där kommer de olika sektorintressena in och alla är inställda på att det borde vara mer pengar till deras område. Vi får ett oerhört tryck från alla dessa särintressen. Sedan finns det ett enda utskott som skall försöka hålla ihop allt det här och det är finansutskottet, som saknar alla maktmedel.

Slutligen till Victor Norman som blev så bekymrad över att jag tyckte att han sa så kloka ord. Han sa att man inte kan ha höga ambitioner på alla områden vilket är helt riktigt. Man kan inte garantera att alla skall ha arbete där de bor. Vi gör inte detta i Sverige vilket vi får mycket kritik för. Vi har ett parti som hävdar att detta är fullt möjligt, att varje flyttande person är ett brott mot de mänskliga rättigheterna. Varje år byter en halv miljon svenskar mantalsskrivningsort, flyttar från en kommun till en annan. Att vi skulle ge full handlingsfrihet för alla fackföreningar är inte heller riktigt. När jag diskuterar inkomspolitik så är det för att minska på fackets inflytande, det är ju därför som de är emot tanken. Vi har ju också upplevt flera situationer då regeringen har kritiserats för att den talar om för facket att det inte har full handlingsfrihet. I Finansplanen står det, och jag har gjort det än tydligare i debatten, att 1988 finns det inget utrymme för en höjning av reallönerna om inte annat genom att sänka skatterna. Detta har upprört alla inklusive den politiska oppositionen som kräver att det ska vara höjda reallöner. Om man anser att den fulla sysselsättningen är viktigast så skall man inte försöka driva systemet i riktning mot att även 1988 leverera höjda reallöner. Då är risken stor att sysselsättningen minskar åren därefter och vi får varken ökad sysselsättning eller höjda re-

allöner. Detta betraktar jag snarare som ett faktum än ett politiskt program. Om vi kan få de aktörer som har ett inflytande på processen att visa lite tålamod så kommer resultatet så småningom tillbaka i den form de önskar sig.

Karl-Göran Mäler:

Jag vill tacka kvällens debattörer. Särskilt tack vill jag rikta till Kjell-Olof Feldt och

jag tycker, oavsett vad föreningens ordförande sa för tio år sedan och oavsett hur det går i valet, att Kjell-Olof Feldt är välkommen nästa år att diskutera Finansplanen.